

O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIM MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI**Pirniyazova Gulchira Nietbaevna** – *assistent o‘qituvchi*gulchirapirniyazova89@mail.com*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti***ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ****Пирниязова Гульчир Ниембаевна** – *ассистент преподаватель**Нукусский государственный педагогический институт имени Аджинияза***PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF INCLUSIVE EDUCATION IN UZBEKISTAN****Pirniyazova Gulchira Nietbaevna** – *assistant teacher**Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz*

Tayanch so‘zlar: inklyuziv ta’lim, maxsus ehtiyojli bolalar, teng imkoniyatlar, pedagogik yondashuv, ijtimoiy integratsiya, ta’lim siyosati, pedagog kadrlar, innovatsion metodlar, ta’lim tizimi.

Rezyume. Maqolada biz O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim tizimining bugungi holati, mavjud muammolari hamda uning rivojlanish istiqbollari tahlil qildik. Inklyuziv ta’lim jamiyatning barcha a’zolari, jumladan nogironligi bo‘lgan bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan muhim ijtimoiy jarayonlardan biri hisoblanadi. Maqolada biz mamlakatimizda inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonida uchrayotgan asosiy muammolar, shuningdek, pedagog kadrlarning yetarli darajada tayyor emasligi, maxsus o‘quv metodik materiallarning yetishmasligi, ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi yetarli darajada moslashtirilmaganligi kabi masalalarni yoritib berdik. Shuningdek, ota-onalar hamda jamiyatning inklyuziv ta’limga nisbatan munosabati ham muhim omil ekanligini ko‘rib chiqdik. Tadqiqot davomida biz inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, malakali mutaxassislarni tayyorlash, ta’lim muassasalarini mos infratuzilma bilan ta’minlash hamda xalqaro tajribadan samarali foydalanish zarurligi asoslab berdik. Maqola yakunida esa O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha taklif hamda tavsiyalar berilib, ushbu tizimni takomillashtirish jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta’minlash, shuningdek, har bir bolaning ta’lim olish huquqini ro‘yobga chiqarishda muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlanadi.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, равные возможности, педагогический подход, социальная интеграция, образовательная политика, педагогический персонал, инновационные методы, система образования.

Резюме. В статье проанализировано текущее состояние системы инклюзивного образования в Узбекистане, ее текущие проблемы и перспективы развития. Инклюзивное образование является одним из важных социальных процессов, направленных на создание равных образовательных возможностей для всех членов общества, включая детей с ограниченными возможностями. В статье освещены основные проблемы, возникающие в процессе внедрения инклюзивного образования в нашей стране, а также такие вопросы, как недостаточная подготовка педагогического персонала, нехватка специальных учебно-методических материалов и недостаточная адаптация материально-технической базы образовательных учреждений. Также учтено, что важным фактором является отношение родителей и общества к инклюзивному образованию. В ходе исследования обоснована необходимость внедрения современных педагогических технологий, подготовки квалифицированных специалистов, обеспечения образовательных учреждений соответствующей инфраструктурой и эффективного использования международного опыта для развития инклюзивного образования. В заключение статьи представлены предложения и рекомендации по развитию системы инклюзивного образования в Узбекистане, подчеркивается, что совершенствование этой системы имеет большое значение для обеспечения социального равенства в обществе, а также для реализации права каждого ребенка на образование.

Key words: inclusive education, children with special needs, equal opportunities, pedagogical approach, social integration, educational policy, pedagogical personnel, innovative methods, educational system.

Summary. In this article, we analyzed the current state of the inclusive education system in Uzbekistan, its current problems and prospects for its development. Inclusive education is one of the important social processes aimed at creating equal educational opportunities for all members of society, including children with disabilities. In the article, we highlighted the main problems encountered in the process of introducing inclusive education in our country, as well as issues such as insufficient training of pedagogical personnel, lack of special educational and methodological materials, and insufficient adaptation of the material and technical base of educational institutions. We also considered that the attitude of parents and society to inclusive education is also an important factor. During the study, we substantiated the need to introduce modern pedagogical technologies, train qualified specialists, provide educational institutions with appropriate infrastructure, and effectively use international experience to develop inclusive education. At the end of the article, proposals and recommendations are made for the development of an inclusive education system in Uzbekistan, emphasizing that improving this system is of great importance in ensuring social equality in society, as well as in realizing the right of every child to education.

Kirish. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta’lim sohasida keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish masalasi ham alohida e’tibor olingan. Davlat tomonidan qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar hamda ta’lim

muassasalarida maxsus sharoitlar yaratish, pedagog kadrlarning malakasini oshirish va xalqaro tajribani o‘rganish kabi chora-tadbirlar inklyuziv ta’lim tizimini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Bu kabi yondashuv har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda

ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, jamiyatda ijtimoiy tenglik va bag'rikenglik muhitini shakllantirishga imkon beradi.

Inklyuziv ta'limni rivojlantirish nafaqat ta'lim tizimi, balki jamiyatning umumiy taraqqiyoti uchun ham muhim omil hisoblanadi. Chunki bunday yondashuv har bir bolaning jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga va o'z qobiliyatlarini namoyon etishiga hamda kelajakda mustaqil hayot kechirishiga asos yaratadi. Shu sababli inklyuziv ta'limni rivojlantirishda davlat siyosati, ta'lim muassasalari, pedagoglar, ota-onalar hamda jamiyatning boshqa vakillari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega hisoblanadi [1:45].

Mazkur maqolada biz O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimining bugungi holati, uning rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan muammolar hamda kelgusidagi rivojlanish istiqbollari ilmiy tahlil asosida yoritib berdik. Shuningdek, inklyuziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ta'lim muassasalarida barcha bolalar uchun qulay hamda teng imkoniyatli ta'lim muhitini yaratish bo'yicha muhim taklif va tavsiyalarni ham ilgari suriladi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Inklyuziv ta'lim masalasi so'nggi yillarda ta'lim tizimida eng dolzarb masalalardan biriga aylanib kelmoqda. Ushbu masala bo'yicha ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, shuningdek, inklyuziv ta'limning nazariy asoslari, pedagogik yondashuvlari hamda amaliy muammolarini ham ochib bergan. Quyidagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim jamiyatda tenglik, ijtimoiy adolat hamda ta'lim olish huquqini ta'minlashga xizmat qiladigan muhim pedagogik konsepsiyalarda biri hisoblanadi.

Mahalliy olimlardan N.Muslimov o'zining "Pedagogik kompetentlik va kasbiy shakllanish" nomli ilmiy ishida o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi inklyuziv ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini ta'kidlab o'tgan (Muslimov N., 2015). Shuningdek, R.Mavlonova tomonidan yaratilgan "Pedagogika nazariyasi va tarixi" darsligida ta'lim jarayonida individual yondashuv hamda differensial ta'lim tamoyillarining inklyuziv ta'lim uchun muhim ekanligini alohida yoritib bergan (Mavlonova R., 2018) [2:102].

Bundan tashqari, Sh.Sharipovning ilmiy tadqiqotlarida maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim tizimiga integratsiya qilish masalalari va pedagoglarning innovatsion yondashuvlari tahlil etilgan (Sharipov Sh., 2017). U.Nishonaliyev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa ta'lim muassasalarida inklyuziv muhit yaratish hamda o'quv jarayonini moslashtirish, maxsus metodik yondashuvlardan foydalanish zarurligi asoslab o'tilgan (Nishonaliyev U., 2019) [4:23].

Xalqaro tadqiqotlarda ham inklyuziv ta'lim masalasiga katta e'tibor qaratilgan bo'lib, xususan, M. Ainscow va T. Booth tomonidan ishlab chiqarilgan "Index for Inclusion" konsepsiyasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun ta'lim muhitini barcha o'quvchilar uchun moslashtirish zarurligi ta'kidlangan (Ainscow M., Booth T., 2011). Shuningdek, YuNESKO tomonidan tayyorlangan "Inclusive Education: The Way of the Future" hisobotida inklyuziv ta'lim barcha bolalarning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga xizmat qilishi qayd etib o'tilgan (UNESCO, 2009) [3:57].

Tadqiqot metodologiyasi sifatida bir qator ilmiy metodlardan foydalandik. Avvalo, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, darsliklar va monografiyalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlil etildi. Ushbu jarayonda tahlil hamda sintez metodlari yordamida inklyuziv ta'limga oid ilmiy qarashlar o'rganilib, ularning asosiy g'oyalari umumlashtirib berildi.

Natijalar. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalasi bugungi kunda davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Bu jarayon jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlash, shuningdek, barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish hamda nogironligi bo'lgan yoki alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarning jamiyat hayotiga faol integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida inklyuziv ta'limning amaliy holati, mavjud muammolari hamda rivojlanish istiqbollari tahlil etildi.

Avvalo, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha muhim huquqiy hamda tashkiliy asoslar yaratilganini ta'kidlash lozim. So'nggi yillarda qabul qilingan ta'limga oid qonunlar, davlat dasturlari va strategiyalar nogironligi bo'lgan bolalarning umumiy ta'lim muassasalarida ta'lim olish imkoniyatini kengaytirishga xizmat qililishiga qaratilmoqda. Maktablarda maxsus sinflar tashkil etish va inklyuziv ta'limni tajriba-sinov asosida joriy etish hamda pedagoglarning malakasini oshirish bo'yicha turli loyihalarni amalga joriy etilmoqda. Bu esa inklyuziv ta'lim tizimining bosqichma-bosqich rivojlanib borayotganini ko'rsatib beradi.

Ikkinchi muhim muammo pedagog kadrlarning tayyorgarligi bilan bog'liq hisoblanadi. Inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun o'qituvchilar nafaqat o'z fanini mukammal bilishi, shuningdek, balki maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha psixologik hamda pedagogik bilimlarga ham ega bo'lishi zarurdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayrim o'qituvchilar inklyuziv sinflarda ishlash tajribasiga ega emas yoki bu borada yetarli metodik yordamga muhtojdirlar. Shu sababli pedagoglarning malakasini oshirish hamda ularni zamonaviy metodikalar bilan tanishtirish inklyuziv ta'limni rivojlantirishning muhim omillaridan biri sanaladi.

Shuningdek, ota-onalar va jamiyatning inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabati ham muhim ahamiyatga egadir. Ba'zi hollarda ota-onalar maxsus ehtiyojli bolalarning umumiy sinflarda ta'lim olishini to'liq qo'llab-quvvatlamaydi yoki bu jarayon haqida yetarli ma'lumotga ega emasdirlar. Bu esa inklyuziv ta'limni joriy etishda ijtimoiy hamda ruhiy to'siqlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli jamiyatda inklyuziv ta'limning ahamiyati haqida targ'ibot va tashviqot ishlarini kuchaytirish, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash muhim ahamiyatga egadir [5:44].

Muhokama. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur hisoblanadi. Birinchi navbatda, ta'lim muassasalarining infratuzilmasini takomillashtirish, barcha bolalar uchun qulay hamda xavfsiz ta'lim muhitini yaratish lozimdir. Ikkinchidan, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish va oliy ta'lim muassasalarida inklyuziv pedagogika bo'yicha maxsus kurslarni keng joriy etish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Uchinchidan, maxsus ehtiyojli bolalar bilan

ishlash uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarni qo'llash darkordir.

Xulosa. O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim siyosatining muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biriga aytilgan. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biri barcha bolalarga, jumladan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarga ham teng va sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratishdan hisoblanadi. Ushbu yondashuv nafaqat ta'lim tizimini demokratlashtirishga, balki jamiyatda ijtimoiy tenglik hamda bag'rikenglik, muhitini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalasi

faqat ta'lim sohasi bilan cheklanib qolmay, balki jamiyat taraqqiyoti bilan ham uzviy bog'liq hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limni rivojlantirish O'zbekistonda insonparvarlik tamoyillariga asoslangan ta'lim tizimini shakllantirishga asos bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon har bir bolaning qobiliyati hamda ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim olish huquqini ta'minlashga yordam beradi. Kelajakda inklyuziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish orqali jamiyatda ijtimoiy tenglikni mustahkamlash, barcha bolalarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ularning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta'minlash mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar

1. Muslimov N. Pedagogik kompetentlik va kasbiy shakllanish. -Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2024.
2. Mavlonova R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. -Toshkent: "Fan va ta'lim", 2022.
3. Sharipov Sh. Maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim tizimiga integratsiya qilish muammolari. -Toshkent: Pedagogika ilmiy markazi, 2021.
4. Nishonaliyev U. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish va pedagogik yondashuvlar. -Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti, 2017.
5. Tursunov A. O'qituvchilarning inklyuziv ta'lim bo'yicha malaka oshirish metodikasi. -Samarqand: Ilmiy nashriyot, 2019.
6. Usmonova L. Ta'lim muassasalarida inklyuziv muhit yaratish: nazariya va amaliyot. -Toshkent: Pedagogik tadqiqotlar jurnali, 2022.
7. Karimov D. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. -Nukus: Ilmiy tadqiqotlar nashriyoti, 2023.